

М.А. Никола Миновић
историчар, Чачак
mnikola2702@gmail.com

Приказ

Review

DOI: 10.5281/zenodo.7788158

примљено / received: 9. 12. 2022.

прихваћено / accepted: 16. 12. 2022.

Приказ: Крис Викам, *Наслеђе Рима: Европа и Медитеран од 400. до 1000*, (Београд: Слио, 2021), 722 стр.

Крис Викам (1950) је британски историчар и академик. Уједно, он је и професор емеритус на Оксфордском универзитету, а поље његовог интересовања је средњовековна историја. Пре него што је дошао у једну од две најугледније високошколске установе на Острву, Викам је 30 година радио на Универзитету у Бирмингему. Може да се похвали да је аутор многих награђиваних књига и научних радова, а током плодноне каријере махом се бавио средњовековном друштвеном историјом. Такође, пажњу је усмерио на економску историју и археологију, као и на културну повест и политику.

Што се тиче овог дела Криса Викама, оно представља капиталан покушај да се из разних углова гледања, а пре свега политичког, затим друштвеног, економског и културног, прикаже историја Европе и Блиског истока у периоду позне антике и раног средњег века, односно у времену од 400. до 1000. године.

У нарочитој жижи интересовања била је западна Европа, затим источни, северни и јужни део Старог континента, али исто тако и Блиски исток. Крис Викам, на себи својствен начин, обједињује не само најновија историјска истраживања, већ и археолошка, а такође и све закључке из сродних научних дисциплина.

Аутор у *Уводу* (стр. 31–46) најпре износи своје мишљење о томе како савремени човек гледа на историју раног средњег века. Викам указује на грешке које људи праве када се лате посла проучавања далеке прошлости, јер живот људи преминулих пре хиљаду и више година посматрају из данашње перспективе. Он истиче да су национализам и модерност два главна, али погрешна наратива. Затим, на неколико наредних страница, писац књиге елаборира о својим ставовима везаним за наведене проблеме, дотакавши се многих европских народа и мита о „рођењу“ Европе у средњем веку. Поред свега, Крис Викам у *Уводу* образлаже круцијалне промене настале у европској историографији последњих неколико деценија које су, усталом, и омогућиле да се рани средњи век сагледа другим очима. На последњих неколико страница *Увода* аутор даје кратак опис тематике којом се бавио у свом раду.

Основни текст ове, заиста обимне, монографије почиње делом *Римско царство и његов распад 400–550*. (стр. 49–138). Ово поглавље, као и свако следеће, почиње вињетом, којом је аутор хтео да дочара атмосферу друштва којим се бави. Тај део књиге говори о позном Римском царству, а акценат је стављен на начин на који је функционисала та огромна држава (поглавље *Бреме царства*, стр. 49–77). Наредно поглавље (*Култура и веровања у римском хришћанском свету*, стр. 78–104) говори о хришћанству, његовим односом према паганству, као и утицају другог на прво. Укратко, бави се питањима религијских веровања и праксе. У другом делу аутор се осврнуо на остале ритуале у јавној сфери и на дубље укорене вредности, као и схватања о родним улогама. Напоследку, део који носи наслов *Криза и континуитет 400–550*. (стр. 105–138) сведочи о распаду колосалне империје која је владала медитеранским басеном вековима и сведочи на који је начин дошло до урушавања римске политичке моћи на Западу у V веку. Дакле, дат је сажет преглед дешавања на Западу у распону од неких 150 година. Није занемарен ни Исток, чија су стабилност и просперитет показивали да Римско царство није било осуђено на тотални крах, већ само један његов део.

Следећи део дела професора емеритуса са Оксфордског универзитета носи назив *Постримски Запад 550–750* (стр. 139–286). Баш као претходно поглавље, и ово се састоји из низа мањих делова. Прво на реду зове се *Меровиншка Галија и Германија 500–751*. (стр. 141–160). Аутор даје политичку приповест о меровиншкој држави у периоду од 500. до 751. године. Приказује основне структуре и обрасце политичке активности у време владавине Хлодовехових потомака све до 751. године, када је са историјске сцене нестала ова знаменита франачка династија. Следи део *Краљевине западног Средоземља: Шпанија и Италија 550–750*. (стр. 161–181). Писац се прво позабавио Шпанијом (односно Иберијским полуострвом, рачунајући и данашњу Португалију), а затим и Италијом у раздобљу од два века. На крају, упоредио их је, а све ради бољег сагледавања у којој је мери на постримском Западу био могућ развој проистекао из римских обичаја. Наредни део има интересантно име *Краљеви без држава: Британија и Ирска 400–800*. (стр. 182–202). Овде је дат кратак приказ дешавања на Британском острву и у Ирској у периоду од четири века. Тачније, од тренутка када су Римљани по наређењу Стилихона напустили своју најзападнију провинцију. Аутор појашњава каква је подвојеност владала међу бројним народима који су живели на тлу данашње Енглеске, Велса, Шкотске и Ирске у времену од 400. до 800. године. У наставку рада Викам се позабавио, пре свега, културом и веровањима на Западу у новим државним творевинама. Поглавље носи назив *Постримска схватања: култура, веровања и политичка етикеција 550–750*. (стр. 203–236). Акцент је стављен на владаре и епископе, јер су они најзаступљенији у сачуваним изворима. Додуше, они су били централне фигуре световне и црквене хијерархије, тако да и не чуди такво стање у писаној заоставштини. Овде аутор износи мишљење да је највећа промена у политичкој култури била милитаризација, а не германизација, како се дуго мислило. Било је то доба доминантне војничке аристократије, што је Викам одлично уочио и истакао. Уследио је део имена *Богатство, размена и сељачко друштво* (стр. 237–266). Аутор овде одлично показује сложеност раносредњовековног сеоског

друштва. Истина, о сеоским друштвеним обичајима зна се веома мало, сведочанства су махом археолошка. Викам на овим страницама приказује и раносредњовековне токове размена на потпуно другачији начин у односу на остале ауторе у претходних седам деценија што, уосталом, његову књигу чини толико вредном. Последњи део овог читавог поглавља зове се *Моћ визуелног: култура и репрезентација од царског Рима до Каролинга* (стр. 267–286). Ово поглавље има за циљ да буде компаративно. Аутор у њему пореди друштва посматрајући материјалну културу, а посебно архитектуру. Полази од монументалног храма Свете Софије, затим прелази на Велику џамију у Дамаску, онда се бави нортамбријским дворским комплексом у Јиверингу, а завршава са црквом Свете Пракседе у Риму.

Наредни део књиге угледног британског историчара и академика има име *Царства Истока 550–1000*. (стр. 289–409). Прецизније речено, у фокусу су Византијско царство, халифати Омајада и Абасида, затим држава Каролинга, као и творевине настале распадом империје Карла Великог. Прво поглавље на реду јесте *Опстајање Византије 550–850*. (стр. 289–313). У првом делу аутор хронолошки пролази историју Византије у периоду од неких три стотине година. Затим, бројне странице је потрошио позабавивши се иконоборством, теолошким питањем које је било веома актуелно у 8. и 9. веку и које се тицало тога да ли треба поштовати иконе, или пак не. Следи поглавље назива *Уобличавање арапске политичке моћи 630–750*. (стр. 314–332). Речени део се бави арапским освајањима и халифатом Омајада, од Муавије до његових наследника. Аутор се усредредио на међусобно повезане проблеме учвршћивања арапског (или муслиманског) политичког система и на питање друштвеног и културног континуитета и промене у 7. и 8. столећу, као и на доминацију у источном и јужном Средоземљу. Викам своје дело наставља поглављем *Византијска обнова 850–1000*. (стр. 333–353). Продужио је тамо где је стао у 11. поглављу, само што је сада његово поље интересовања Византија у периоду од 850. до 1000. године.

Бави се, пре свега, политичком историјом у време Македонске династије, али не занемарује ни војну, као ни економску и привредну повест закључно са моћним Василијем II. У 14. поглављу *Од абасидског Багдада до омајадске Кордобе 750–1000*. (стр. 354–384) аутор разматра постигнуће Абасида у деценијама њихове најефикасније политичке централизације и у стварању једне густо ткане верске и научне писане културе у Багдаду, која је била довољно снажна да преживи политичко уситњавање у 10. веку. Позабавио се и државом Фатимида у северној Африци и Египту, као и Омајадима у Шпанији, јер су наведене биле најближе европском тежишту ове књиге. Наредно поглавље насловљено је као *Држава и привреда: источномедитеранске мреже размене 600–1000*. (стр. 385–409). На овим страницама размотрени су неки аспекти сеоске привреде и друштва. Аутор се позабавио и урбаним друштвима, а као извор за њих послужили су му текстови из разних периода, нарочито раног 11. века. Он се усредсредио на три региона: Византију, Сирију и Ирак, а на крају и Египат. Напоследку, осврнуо се и на међународну трговину која их је све повезала. Следеће, 16. поглавље носи име *Каролиншко столеће 751–887*. (стр. 413–444). Ту су размотрени разни сегменти каролиншке политичке праксе у периоду од 751. до 887. године. Дат је преглед историје франачке државе од времена Пипина III, па све до распада у време потомака Карла Великог. Наравно, лавовски део страница посвећен је најмоћнијем од свих Каролинга. Викам се није зауставио само на политичкој и војној историји, већ се позабавио културном и верском делатношћу поменуте породице. Наредно поглавље именовано је као *Интелектуалци и политика* (стр. 445–467). Реч је о делу књиге који у свој први план ставља значај палате, затим важност јавног ритуала и на крају, али ништа мање битно, улогу интелектуалаца у каролиншком политичком комонвелту, попут Ајнхарда, Хилдуина, Храбана Маура, Валафрида Страбона, Готшалка... Поглавље које следи за овим названо је *Државе наследнице 10. века* (стр. 468–495). Оно се бави посткаролиншким 10. веком, који наставља политичке структуре и вредности 9. столећа, како сматра аутор књиге. У жижи интересовања су дешавања у

Западној и Источној Франачкој, као и у Италији. Смена династија настала као последица нестанка Каролинга описана је укратко, али истовремено врло лепо, што није чудно за Криса Викама. Необично име краси 19. поглавље - „Каролиншка“ *Енглеска 800–1000*. (стр. 496–515). Разлог лежи у томе што је само у Енглеској опстала представа Карла Великог како треба да функционише државни апарат. Тај парадокс је истражен на овом месту кроз приказ енглеске политике 9. и 10. века, као и кроз разматрање политичких структура и каролиншких утицаја на њих. Такође, и кроз анализу енглеске различитости, јер су структуре друштва ипак остале особене. Поглавље које следи насловљено је као *Спољна Европа* (стр. 516–552). Овде су на концизан начин приказани процеси јачања краљевске власти у Скандинавији, као и међу скупинама Словена. Започео је аутор најсевернијим делом Европе, затим се усредредио на словенске државе (односно склавинске, како их он чешће зове), а онда се преселио у Британију, Ирску и Шпанију, јер је уочио да су оне имале нека заједничка обележја са претходно поменутих. Затим следи 21. поглавље *Аристократи између каролиншког и „феудалног“ света* (стр. 553–574). Овде настоји да аристократске обичаје сагледа са њиховог властитог становишта. Наравно, у мери у којој то извори дозвољавају. Викам је у четири студије изложио како су неке породице реаговале на политичке промене које су се десиле у разним деловима Европе. Затим је размотрио три повезане теме: структуре локалне моћи, зависност и аристократске вредности. Поглавље број 22 има помало мрачан назив *Сељаштво у кавезима 800–1000*. (стр. 575–597). Викам се у њему осврнуо на пет процеса промена положаја сељака у раном средњем веку, колико је он успео да уочи и укратко презентује. После тога, аутор је бацио поглед и на њихов шири економски контекст, као и на последице. У последњем, 23. поглављу, названом *Закључак: кретања у европској историји 400–1000*. (стр. 598–610) писац ставља тачку на заиста једно капитално дело. Као што је и сам рекао, он је у свом раду више поредио, него што је уопштавао. Управо зато, али и због још много разлога, ова књига представља значајан путоказ свим будућим

истраживачима позне антике, а посебно раног средњег века, односно периода од 400. до 1000. године.

На концу приказа, ред је казати и то да је дело угледног енглеског историчара обogaђено са девет мапа (стр. 12–27), на којима су приказане промене у Европи и на Блиском истоку у периоду од 400. до 1000. године. Поред тога, књига поседује напомене и библиографски водич (стр. 611–691). На тај начин дело није лишено научног апарата, али је исти издвојен у односу на основни текст, тако да је читање знатно олакшано. Надасве, рад има индекс личних имена и назива места (стр. 693–722).

Summa summarum, ваљано је још једном рећи да је у овој књизи Крис Викам покушао да истакне и осветли све оно што рани средњи век чини толико занимљивим. Није желео да да свеобухватан структурни образац тог раздобља, некакав „метаисторијски наратив“, како сам каже. Нема места сумњи, европска историографија је објављивањем овог дела добила вредан поклон. Нарочито студенти историје, којима ће припрема испита бити знатно лакша, јер ова књига није само богата разним информацијама везаним за средњи век, већ је написана и веома „питко“. Уосталом, Крис Викам је свој рукопис и посветио својим студентима историје старог и средњег века на Бирмингемском универзитету у периоду од 1976. до 2005. године.

Додуше, треба признати да постоје и одређене мањкавости речене књиге. Наиме, у очи упада недостатак историје народа Балкана. Србе аутор готово па у потпуности занемарује. Слично томе, Русе је само узгред поменуо. Такође, ни Византији није посвећена довољна пажња, барем не онолико колико би требало. Међутим, све то је карактеристично за енглеске историчаре, који европску повест посматрају сувише западноцентрично.